

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

15 listopada 2024 r.

Sąd Najwyższy w Izbie Cywilnej w składzie:

Pierwszy Prezes SN Małgorzata Manowska (przewodniczący)
SSN Agnieszka Góra-Błaszczkowska (sprawozdawca)
SSN Tomasz Szanciło

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym 15 listopada 2024 r. w Warszawie
skargi kasacyjnej E. spółki akcyjnej w G.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w Warszawie
z 15 kwietnia 2021 r., VII AGa 61/20,
w sprawie z powództwa E. spółki akcyjnej w G.
przeciwko S. spółce z ograniczoną odpowiedzialnością
w W. i Bankowi spółce akcyjnej w W.
o ustalenie,

**uchyla zaskarżony wyrok, znosi postępowanie przed Sądem
Apelacyjnym w Warszawie w zakresie rozprawy w dniu 15 kwietnia
2021 r. i przekazuje sprawę temu Sądowi do ponownego
rozpoznania i orzeczenia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

Agnieszka Góra-Błaszczkowska

Małgorzata Manowska

Tomasz Szanciło

(R.N.)

UZASADNIENIE

W pozwie z 11 września 2017 r. E. spółka akcyjna w G. wniosła o ustalenie nieistnienia stosunku prawnego, powstałego wskutek zawarcia przez nią 12 kwietnia 2010 r. ramowej umowy sprzedaży praw majątkowych wynikających ze świadectw pochodzenia („CPA”). Nieistnienie stosunku prawnego wynikało, zdaniem powoda, z nieważności tej umowy, zawartej z pominięciem trybu zamówień publicznych.

Pozwani S. spółka z ograniczoną odpowiedzialnością w W. i Bank spółka akcyjna w W. domagali się oddalenia powództwa, kwestionując interes prawny powoda w rozumieniu art. 189 k.p.c., jak i twierdzenia leżące u podstaw żądania.

W wyroku z 24 września 2019 r. Sąd Okręgowy w Warszawie oddalił powództwo i rozstrzygnął o kosztach procesu. Apelację od tego wyroku wniósł powód.

Postępowanie, zakończone wydaniem zaskarżonego wyroku Sądu Apelacyjnego, przebiegało następująco:

Po raz pierwszy zamknięcie rozprawy przed sądem drugiej instancji nastąpiło 8 października 2020 r. (k. 1647). Zarządzeniem z 26 października 2020 r. „w związku z nieobecnością SSA T.P. i SSO T.S.” Przewodniczący Wydziału VII SA w Warszawie „uzupełnił skład” przez SSA T.W. i SSA D.W., powołując jako podstawę prawną Zarządzenie Prezesa SA w Warszawie nr 485/18, zmienione Zarządzeniem nr 287/19, oraz § 72 ust. 1 Regulaminu urzędowania sądów powszechnych (k. 1649).

Następnie postanowieniem z tej samej daty (26 października 2020 r.) Sąd Apelacyjny w składzie: SSA T.W., SSA M.S-K. i SSA D.W., postanowił rozprawę otworzyć na nowo i ją odroczyć (k. 1651).

Zarządzenie o wyznaczeniu rozprawy zostało wydane 25 marca 2021 r. (k. 1678) i doręczone pełnomocnikom stron.

Zgodnie z kolejnym zarządzeniem o wyznaczeniu rozprawy z 31 marca 2021 r. rozprawa wyznaczona na 15 kwietnia 2021 r. miała odbyć się w trybie zdalnym, przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie jej na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku „na podstawie art. 15zzs1” u.s.r. (k. 1685). Sąd zarządził: „Wyznaczoną na

dzień 15 kwietnia 2021 r., godz. 11.00, sala 2 rozprawę odbyć przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie jej na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku (program J.)". Zarządzenie to zostało prawidłowo doręczone pełnomocnikom stron.

W dniu 15 kwietnia 2021 r. przewodniczący Wydziału VII SSA T.W. wydał zarządzenie następującej treści: „w związku z nieobecnością członków składu uzupełnić skład na rozprawie w dniu 15 kwietnia 2021 przez SSA B.W. i SSA M.B.” powołując jako podstawę prawną Zarządzenie Prezesa SA w Warszawie nr 96/20 z 30 grudnia 2020 r. (k. 1691). Rozpoznanie sprawy i ponowne zamknięcie rozprawy 15 kwietnia 2021 r. nastąpiło w tym składzie orzekającym.

Z protokołu rozprawy wynika, że pomimo doręczenia pełnomocnikom stron zarządzenia o przeprowadzeniu rozprawy 15 kwietnia 2021 r. w trybie zdalnym oraz pomimo niestawiennictwa stron i ich pełnomocników na sali rozpraw rozprawa została przeprowadzona w trybie stacjonarnym.

W protokole rozprawy z 15 kwietnia 2021 r. Sąd Apelacyjny zaprotokołował: „z przyczyn technicznych rozprawa nie jest nagrywana. Po wywołaniu sprawy nikt się nie stawił. Przewodniczący zamknął rozprawę i zarządził naradę nad orzeczeniem. Na ogłoszenie wyroku nikt się nie stawił, przewodniczący ogłosił wyrok przez odczytanie sentencji” (k. 1692). Wyrokiem z 15 kwietnia 2021 r. Sąd Apelacyjny w Warszawie oddalił apelację powoda i orzekł o kosztach postępowania.

Skargę kasacyjną wniosła E. spółka akcyjna w G., zaskarżając wyrok Sądu Apelacyjnego w całości i zarzucając m.in. naruszenie przepisów postępowania skutkujące nieważnością postępowania przed tym Sądem, tj. art. 379 pkt 5 w zw. z art. 9 § 1 w zw. z art. 149 § 2 w zw. z art. 210 § 1 w zw. z art. 214 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. w zw. z art. 15zzs¹ pkt 1) ustawy z dnia 2 marca 2020 r. o szczególnych rozwiązaniach związanych z zapobieganiem, przeciwdziałaniem i zwalczaniem COVID-19, innych chorób zakaźnych oraz wywołanych nimi sytuacji kryzysowych, przez pozbawienie powoda możliwości obrony jego praw wskutek przeprowadzenia rozprawy 15 kwietnia 2021 r. bezpośrednio

poprzedzającej wydanie wyroku bez wykorzystania urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie jej na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku, podczas gdy zgodnie z doręczonym powodowi zarządzeniem z 31 marca 2021 r. rozprawa ta miała odbyć się w trybie zdalnym, przy użyciu tego rodzaju urządzeń technicznych (ewentualnie wskutek nieprawidłowego zawiadomienia powoda o rozprawie). W rezultacie tego pełnomocnikowi powoda, pomimo podejmowanych prób i informowania Sądu Apelacyjnego o napotkanych trudnościach, nie udało się połączyć z Sądem i wziąć udziału w rozprawie, przy czym rozprawa z 15 kwietnia 2021 r. została przeprowadzona po otwarciu rozprawy na nowo, a skład orzekający istotnie różnił się od składu, przed którym nastąpiło pierwotne zamknięcie rozprawy. Ponadto skarżąca zarzuciła naruszenie szeregu przepisów prawa materialnego

Do skargi kasacyjnej pełnomocnik powoda dołączył dowody potwierdzające próby telefonicznego kontaktu z Sądem Apelacyjnym, tj. zrzuty ekranu wykonane 15 kwietnia 2021 r. w oczekiwaniu na rozprawę.

W odpowiedziach na skargę obaj pozwani wniesli o jej oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Skarga kasacyjna musiała zostać uwzględniona z uwagi na zaistnienie w sprawie nieważności postępowania.

O rozprawie zaplanowanej na 15 kwietnia 2021 r. strony zostały poinformowane przez doręczenie zarządzenia z 25 marca 2021 r. o wyznaczeniu rozprawy (k. 1678). Zgodnie z kolejnym, wydanym 31 marca 2021 r., zarządzeniem o wyznaczeniu rozprawy rozprawa wyznaczona na 15 kwietnia 2021 r. miała odbyć się w trybie zdalnym, przy użyciu urządzeń technicznych umożliwiających przeprowadzenie jej na odległość z jednoczesnym bezpośrednim przekazem obrazu i dźwięku „na podstawie art. 15zzs1” u.s.r. (k. 1685) Zarządzenie to zostało prawidłowo doręczone.

W protokole rozprawy z 15 kwietnia 2021 r., która odbyła się w Sądzie Apelacyjnym, znalazło się stwierdzenie, że z przyczyn technicznych rozprawa nie jest nagrywana. Rozpoznanie sprawy nastąpiło zatem z pominięciem trybu

zdalnego, mimo że (w szczególności) pełnomocnik powoda podjął próby telefonicznego kontaktu z Sądem Apelacyjnym w celu uzyskania połączenia z salą rozpraw. Fakt ten potwierdzony jest zrzutami ekranu wykonanymi 15 kwietnia 2021 r. w oczekiwaniu na rozprawę (k. 1856-1862).

Przeprowadzenie rozprawy 15 kwietnia 2021 r., na której zamknięto rozprawę i wydano wyrok, z pominięciem wcześniej zarządzonego trybu zdalnego, o którym strony zostały prawidłowo poinformowane, oznacza pozbawienie stron możliwości obrony swych praw, stanowiące przesłankę nieważności postępowania, określoną w art. 379 pkt 5 k.p.c. Przeprowadzenie w opisanej sytuacji rozprawy „stacjonarnej”, na której strony były nieobecne, gdyż oczekiwały na zdalne połączenie z salą rozpraw, pozbawiło je możliwości przedstawienia swych twierdzeń lub ostatecznych stanowisk. Z tej przyczyny Sąd Najwyższy uchylił wyrok i zniósł postępowanie od 15 kwietnia 2021 r., a więc od daty rozprawy przed Sądem drugiej instancji.

Natomiast zdaniem Sądu Najwyższego, w ustalonym stanie, kilkukrotna zmiana składu sędziów, wyznaczonych do rozpoznania sprawy w Sądzie drugiej instancji po otwarciu na nowo zamkniętej rozprawy, sama przez się nie doprowadziła do nieważności postępowania. Sytuacje faktyczne wynikające z wielu przyczyn, jak choroba czy inna usprawiedliwiona (zazwyczaj długotrwała) nieobecność sędziego, niejednokrotnie w praktyce sądów zmuszają do zmiany składu sądu. Nie oznacza to jednak nieważności postępowania, o ile zrealizowana zostanie zasada bezpośredniości, opisana w art. 323 k.p.c. Przepis ten stanowi, że wyrok może być wydany jedynie przez sędziów, przed którymi odbyła się rozprawa poprzedzająca bezpośrednio wydanie wyroku. Cytowany przepis reguluje zasadę bezpośredniości polegającą na tym, że sąd orzekający, tj. sąd, który wydaje rozstrzygnięcie w sprawie, powinien bezpośrednio zapoznać się z żądaniami i twierdzeniami uczestników postępowania oraz z dowodami.

Artykuł 323 k.p.c. pozwala na wielokrotne zmiany składu orzekającego w trakcie trwania procesu z zastrzeżeniem, że wyrok muszą wydać sędziowie, którzy uczestniczyli w rozprawie bezpośrednio poprzedzającej jego wydanie. Choćby zatem skład sędziowski zmieniał się na każdym posiedzeniu w sprawie, nie jest to uchybienie pod warunkiem, że zostanie zachowana zasada z art. 323 k.p.c.

Przepis ten stanowi bowiem wyjątek od istniejącej np. w procesie karnym zasady jednolitości składu orzekającego w trakcie rozprawy.

Na marginesie należy zauważyć, że art. 47b § 1 u.s.p. przewiduje, że zmiana składu sądu może nastąpić tylko w przypadku niemożności rozpoznania sprawy w dotychczasowym składzie albo długotrwałej przeszkody w rozpoznaniu sprawy w dotychczasowym składzie. Jednakże zgodnie z art. 55 § 4 u.s.p. sędzia może orzekać we wszystkich sprawach w swoim miejscu służbowym, a w innych sądach w przypadkach określonych w ustawie (jurysdykcja sędziego). Przepisy o przydziale spraw, wyznaczaniu i zmianie składu sądu oraz delegowaniu sędziego na czas pełnienia funkcji lub zajmowania stanowiska nie ograniczają jurysdykcji sędziego i nie mogą być podstawą stwierdzenia sprzeczności składu sądu z przepisami prawa, nienależytego obsadzenia sądu lub udziału osoby nieuprawnionej lub niezdolnej do orzekania w wydaniu orzeczenia. W związku z tym nie można mówić o nieważności postępowania z powodu zmiany składu.

Gdyby zatem w rozprawie wyznaczonej na 15 kwietnia 2021 r. zapewniono stronom możliwość wzięcia w niej udziału (niezależnie, czy rzeczywiście wzięłyby one udział w rozprawie), nie miałyby znaczenia fakt zmiany składu orzekającego. Spełnione bowiem zostałyby przesłanki zagwarantowania zasady bezpośredniości z art. 323 k.p.c., gdyż wyrok wydałby sędziowie, którzy uczestniczyli w rozprawie bezpośrednio poprzedzającej jego wydanie.

Ponieważ jednak postępowanie Sądu Apelacyjnego dotknięte jest nieważnością wywołaną pozbawieniem stron możliwości obrony swych praw, konieczne stało się uchylenie wyroku oraz zniesienie postępowania w zakresie czynności podjętych przed ten Sąd w warunkach nieważności postępowania, bez względu na merytoryczną trafność wydanego orzeczenia. Ustalenia faktyczne poczynione w warunkach nieważności i prawidłowość innych czynności procesowych przeprowadzonych w nieważnym postępowaniu są bowiem pozbawione znaczenia, gdyż wada, jaką zostało dotknięte postępowanie, wyłącza możliwość podejmowania jakichkolwiek rozważań na podstawie jego wyników (wyrok SN z 27 marca 2024 r., II CSKP 263/23). Z tej przyczyny Sąd Najwyższy nie rozważał zarzutów naruszenia

innych przepisów prawa procesowego, jak i zarzutów naruszenia prawa materialnego.

Mając na uwadze poczynione ustalenia, Sąd Najwyższy orzekł jak w sentencji na podstawie art. 398¹³ § 1 i art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., przy uwzględnieniu art. 386 § 2 i art. 398²¹ k.p.c.

Agnieszka Góra-Błaszczkowska Małgorzata Manowska Tomasz Szanciło

(P.H.)

[a.ł])